

Kynnys ry:n lausunto HE 113/2025- teknologian käyttö sosiaalihuollon asiakkaiden kotona - täydennysesitys

VN/22496/2026 - kirjallinen lausunto

Kynnys ry kiittää mahdollisuudesta lausua lakiesityksestä teknologian käytöstä sosiaalihuollon palveluissa. Esityksen pyrkimys säännellä sosiaalihuollon asiakkaiden yksityiselämän suojan alueille tulevien teknologisten ratkaisujen ja teknisen valvonnan käyttöä on perusteltua. Tämä auttaa hallitsemaan asiakastietoja ja yhdenmukaistaa palvelujen toteuttamista. Lisäksi sääntely edistää teknologisten ratkaisujen luotettavaa toimintaa ja selkiyttää vastuita valvonnassa ja häiriötilanteissa. Esityksessä todetaan, että teknologinen ratkaisu ei ole itsenäinen palvelu vaan osa palvelun toteuttamista. Se, koetaanko teknologia palvelun toteuttamisen tukena vai asiakkaan rajoittamisena, riippuu vammaisen henkilön oikeudesta päättää itse teknologian käyttämisestä eli siitä, millainen mahdollisuus asiakkaalla on tosiasiallisesti olla osana asiakasprosessia, mahdollisuus kieltäytyä teknologisista ratkaisuista ja voiko asiakkaan tahdon vastainen valvonta tapahtua ilman, että sitä kohdellaan perusoikeuksia rajoittavana toimenpiteenä ja ilman vastaavia oikeusturvamekanismeja kuin muissa rajoitustoimenpiteissä.

47 § Teknologiset ratkaisut sosiaalihuollon palveluissa

Kynnys ry pitää huolestuttavana esityksessä kuvattua teknologian käyttöönottoon liittyvää asiakasprosessia vammaisen henkilön oikeuksien toteutumisen kannalta. Esitetyn sosiaalihuoltolain 47 § 1 momentin mukaan viranhaltijan velvollisuutena on asiakassuunnitelmaa laadittaessa arvioida teknologisten ratkaisujen soveltuvuus asiakkaan palveluiden toteuttamisessa. Vaikka sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000) 8 § edellyttää, että asiakkaan toivomukset ja mielipide on otettava huomioon palveluja toteutettaessa, esityksestä ei kuitenkaan ilmene, millä tavoin asiakkaan eriävä mielipide teknologisen ratkaisun käyttöönotosta vaikuttaa lopulliseen ratkaisuun. Asiakkaalla ei ole käytettävissään tehokkaita oikeussuojakeinoja tilanteessa, jossa viranhaltijan arvio olisi puutteellinen tai jättäisi huomiotta vammaisen henkilön mielipiteen ja toiveet ja tiedonsaantioikeuden teknologisten ratkaisuiden vaihtoehdoille. Lakiesityksestä ei myöskään käy ilmi, miten varmistetaan, että esimerkiksi eri tavoin vammaiset ihmiset ymmärtävät teknologisen ratkaisun vaikutukset, riskit ja vaihtoehdot. Suurin huoli on kuitenkin siitä, että lopullinen päätösvalta toteuttamistavasta jää viranomaiselle huolimatta asiakaslaissa lähtökohtaisesti turvatusta itsemääräämisoikeudesta. Erityisen riskin se muodostaa tilanteessa, jossa hyvinvointialueet ovat säästöpainneiden alla ja pyrkivät kehittämään palveluita säästöjen saamiseksi. Asiakasta ei tule jättää ilman sopivaa palvelua hyvinvointialueen resursseihin viitaten, vaan tulee löytää muu tarpeisiin vastaava palvelu

yhteisymmärryksessä asiakkaan kanssa. Oman huolensa ja ristiriitansa muodostaa sosiaalihuoltolain uudistuksen yhteydessä oleva tavoite hallinnon keventämisestä. Esityksessä asiakassuunnitelman roolia korostetaan ja kuitenkin menettelyllisiä asioita ollaan keventämässä sosiaalihuoltolain uudistuksen yhteydessä.

Sosiaalihuoltolain 47 § 2 momentin mukaan teknologisia ratkaisuja, jotka havainnoivat asiakkaan kuvaa, ääntä, liikettä tai elintoimintoja saa käyttää hänen kodissaan ja henkilökohtaisessa asuinhuoneistossaan muualla kuin saniteettitiloissa, jos se on välttämätöntä hänen hoitonsa ja huolenpitonsa turvaamiseksi. YK:n vammaissopimuksen 22 artikla velvoittaa suojaamaan vammaisten henkilöiden yksityisyyttä yhdenvertaisesti muiden kanssa. Tämän vuoksi asiakkaan tahdon vastaisen valvonnan käyttöä ei voida rinnastaa tavanomaiseen palvelun toteuttamiseen, vaan kyse on perusoikeusherkästä toiminnasta, joka edellyttää erityisiä oikeusturvatakeita. Koska asiakassuunnitelma ei ole sitova päätös, epäselväksi jää suunnitelmassa tehtyjen ratkaisujen oikeusvaikutus. Lisäksi esityksessä kuvattu välttämättömyyskriteeri tulee kytkeä asiakkaasta lähtevään tarpeeseen, ei organisaation tarpeisiin.

Sosiaalihuoltolain 47 § 3 momentin 2 kohdan mukaan teknologisen ratkaisun käyttöönotto ei saa puuttua asiakkaan tai muun henkilön yksityiselämän suojaan enempää kuin asiakkaan hoito ja huolenpidon tarve välttämättä edellyttää. Kuitenkin esim. hoivakamera voi havainnoida asiakkaan lisäksi hänen läheisiään, puolisoaan, lapsiaan, henkilökohtaisia avustajiaan tai vierailijoita. Teknologiset ratkaisut ulottuvat siten myös henkilöihin, jotka eivät ole sosiaalipalvelun asiakkaita eivätkä ole osallistuneet teknologian käyttöä koskevaan arviointiin.

Esityksessä sosiaalihuoltolain 47 §:n teknologisia ratkaisuja perustellaan esitöissä asiakkaan turvallisuudella ja mahdollisella riippumattomuudella hoitohenkilökunnasta. Vammaisten henkilöiden pääsy lakisääteisiin palveluihin on monimutkaista ja Kynnys ry:n havaintojen mukaan monet vammaiset henkilöt elävät jatkuvassa palveluvajeessa tai vailla heidän yksilöllistä tarvettaan vastaavaa palvelua. Teknologiset ratkaisut voivat joissain tilanteissa esimerkiksi lisätä vammaisen henkilön arjessa yksityisyyden suojaa, mutta toisen henkilön antamaa apua teknologisella ratkaisulla harvoin voidaan korvata. Esityksessä jää epäselväksi, voidaanko teknologisia ratkaisuja käyttää perusteena vähentää tai korvata palveluja, jotka muutoin myönnettäisiin vammaispalvelulain nojalla.

Esimerkiksi henkilökohtaisen avun tarvetta voisi käytännössä pyrkiä korvaamaan etäyhteyksillä toteutettavalla seurannalla tai videopuheluilla tilanteissa, joissa henkilö tarvitsee tosiasiallisesti fyysistä apua kotona tai spontaanisti kodin ulkopuolella tapahtuvaan osallistumiseen. Vastaavasti asumisen tuen yhteydessä voitaisiin katsoa, että turvapuhelin tai paikannuslaite korvaa henkilön tarpeen saada välitöntä ihmisapua, vaikka teknologia ei kykene toteuttamaan niitä tehtäviä, joita työntekijä tai avustaja käytännössä suorittaa.

Esityksessä ei ole kattavasti arvioitu teknologisten ratkaisujen käyttöönoton mahdollisuuksia vammaisten henkilöiden itsenäistä elämää ja omia valintoja tukevien vammaispalvelujen toteuttamisessa. Myös kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain mukaisessa erityishuollossa tulee mahdollistaa vammaisen henkilön turvallisuutta parantavien teknologisten ratkaisujen käyttöönotto, eikä rajata sitä 47 c 3 momentin mukaisesti soveltamisalan ulkopuolelle.

48 § Tekninen valvonta sosiaalihuollon toimintayksiköiden yhteisissä tiloissa

Esityksen mukainen tekninen valvonta asumisyksikön yleisissä tiloissa ei ole riittävä keino turvata vammaisten henkilöiden oikeutta koskemattomuuteen vierailijoiden, toisten asukkaiden tai työntekijöiden taholta. Jos asumisyksikön yhteisissä tiloissa tapahtuu väkivaltatilanne tai henkilön terveydentila heikkenee äkillisesti, tallentava kameravalvonta ei korvaa paikalla olevaa työntekijää eikä mahdollista välitöntä avun saamista. Vammaisten henkilöiden turvallisuus perustuu ennen kaikkea riittävään henkilöstöön, osaamiseen ja välittömästi saatavilla olevaan apuun.

Kynnys ry kannattaa teknologisten ratkaisujen ja teknisen valvonnan säätämisestä laintasoisesti. Esitysluonnos sisältää kuitenkin puutteita vammaisten henkilöiden oikeuksien näkökulmasta, mikä heikentää osallisuutta, luottamusta palvelujärjestelmään ja oikeusturvaa. Teknologisten ratkaisujen suhde vammaispalveluihin ja asiakassuunnitelman sisältämän arvioinnin oikeusvaikutukset jäävät avoimeksi. Lakiesityksessä tulisi nimenomaisesti todeta, ettei teknologisen ratkaisun käyttöönotto saa muodostua perusteeksi evätä tai vähentää sellaista palvelua, johon henkilöllä olisi muutoin oikeus esimerkiksi vammaispalvelulain nojalla.

Kynnys ry katsoo, että ehdotettua sääntelyä tulee arvioida erityisesti suhteessa perustuslain 6 §:n yhdenvertaisuussäännökseen, 7 §:n henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, 10 §:n yksityiselämän ja kotirauhan suojaan sekä 21 §:n oikeusturvaa koskeviin vaatimuksiin. Lisäksi sääntelyn tulee täyttää YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen 5, 9, 12, 16, 19, 21 ja 22 artiklojen edellytykset. Nykyisessä muodossaan esityksestä ei riittävän selkeästi ilmene, miten nämä oikeudet käytännössä turvataan. Vammaisvaikutusten arviointi tulee toteuttaa vammaisjärjestöt osallistaen.